

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

INSTYTUT METALURGII
I INŻYNIERII MATERIAŁOWEJ
im. Aleksandra Krupkowskiego
Polskiej Akademii Nauk

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Symposium „Inżynieria materiałowa dla przemysłu”

Kwazikrystaliczne stopy Al-Mn-Fe otrzymywane za pomocą metody szybkiej krystalizacji - struktura i własności

Katarzyna Stan

Promotor: Lidia Lityńska-Dobrzyńska, prof. PAN
Promotor pomocniczy: dr Joanna Wojewoda-Budka

• Interdyscyplinarne studia doktoranckie z zakresu inżynierii materiałowej z wykładowym językiem angielskim •

Instytut Metalurgii i Inżynierii Materiałowej im. A. Krupkowskiego Polskiej Akademii Nauk

Ul. Reymonta 25, 30-059 Kraków, tel. + 48 (12) 295 28 28, faks. + 48 (12) 295 28 04

<http://www.imim-phd.edu.pl/>

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Plan

● Wstęp

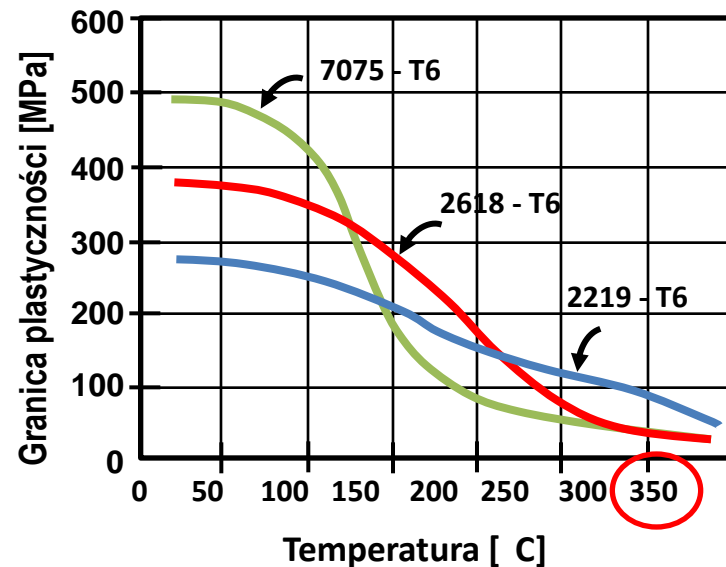
- Motywacja i cel pracy
- Wprowadzenie do zagadnienia

● Badania własne

- Wybór stopów
- Metoda otrzymywania
- Przykładowe wyniki
- Możliwe zastosowania

Stopy aluminium

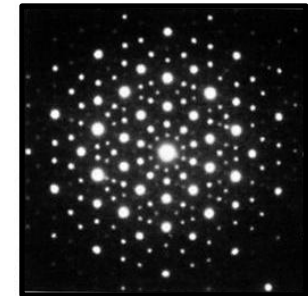
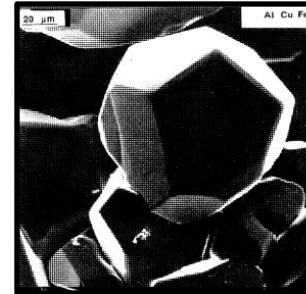
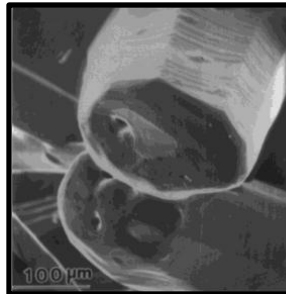
- Dobry stosunek wytrzymałości do gęstości
- Niska wytrzymałość w podwyższonej temperaturze

Umowna granica plastyczności dla stopów aluminium po wygrzewaniu przez 1000 godzin w temperaturach pomiędzy 0 a 350 °C

Cel: opracowanie stopów aluminium o wysokiej wytrzymałości zdolnych do pracy w podwyższonej temperaturze

Kwazikryształy

Własności mechaniczne

Wysoka twardość (HV 8-10 GPa) w temperaturze do 600 K

Wysoki moduł elastyczności (100 -200 GPa)

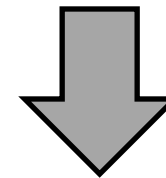

Niski współczynnik tarcia

Kruchość $T < 0.8T_m$

Faza umacniająca

Stopy umacniane kwazikryształami

Wykorzystanie kwazikryształów w stopach

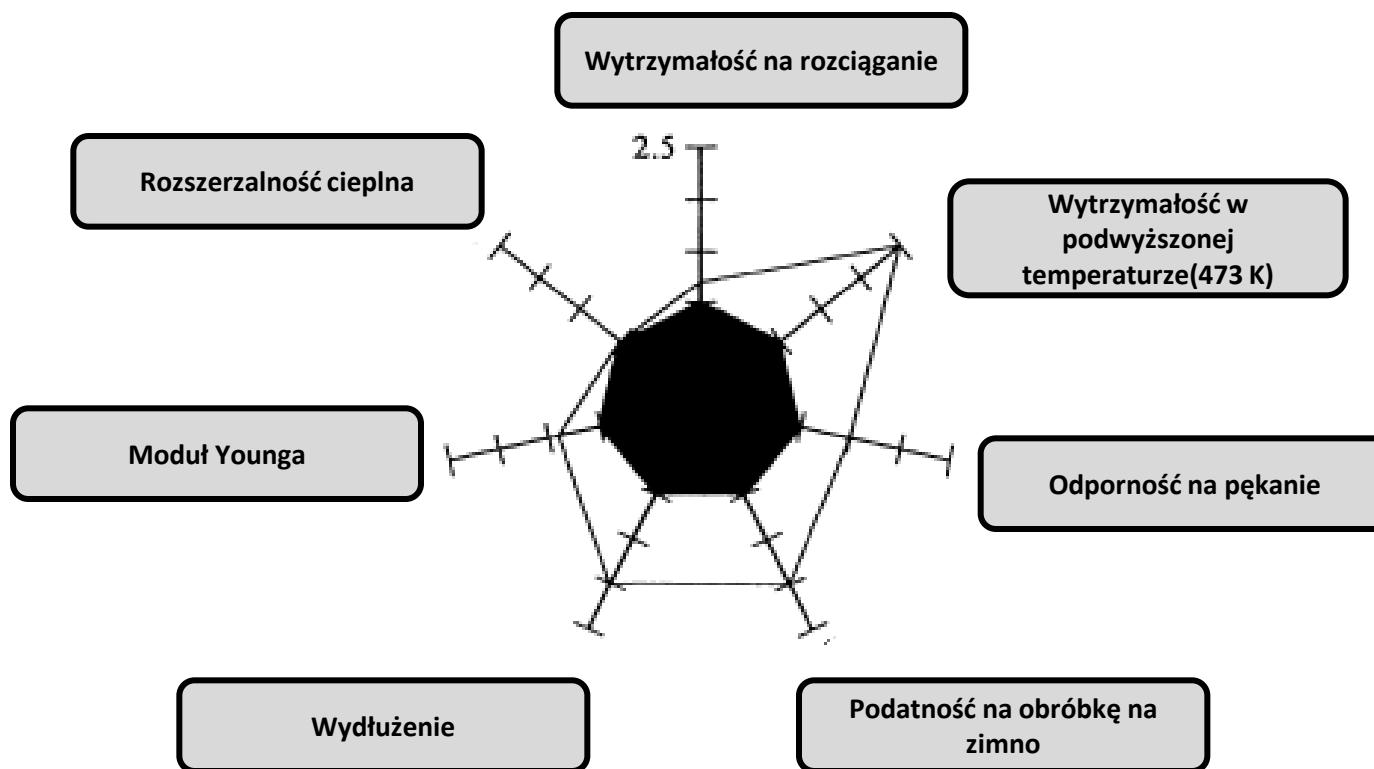
Stale
Stopy aluminium
Stopy magnezu

Rys. 1 Pierwsze zastosowanie kwazikryształów, stal Sandvik Nanoflex™
Źródło: http://www.nanonordic.com/extra/news/?module_instance=2&id=158

Stal typu TRIP (Transformation Induced Plasticity)

Element	Cr	Ni	Mo	Cu	Ti	Al	Mn	Si	C+N
Wt-%	12,0	9,0	4,0	2,0	0,9	0,4	0,3	≤0,5	≤0,05

Właściwości mechaniczne stopów aluminium umacnianych cząstkami kwazikrystalicznymi

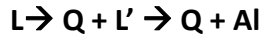
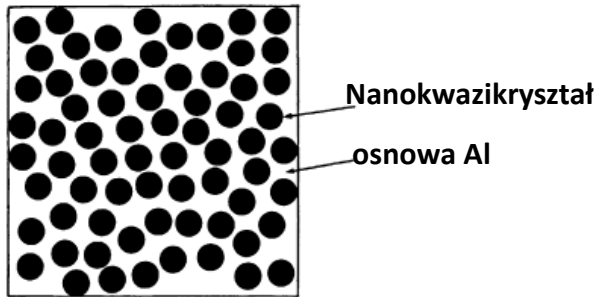
7075-T6

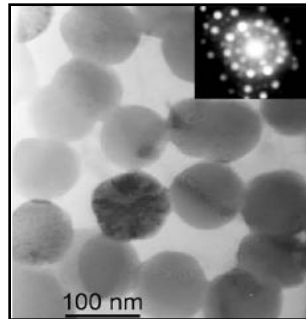
Nanokwazikrystaliczny stop Al

Stopy aluminium umacniane cząstkami kwazikrystalicznymi

A. Inoue; *Journal of Light Metals*; 2001

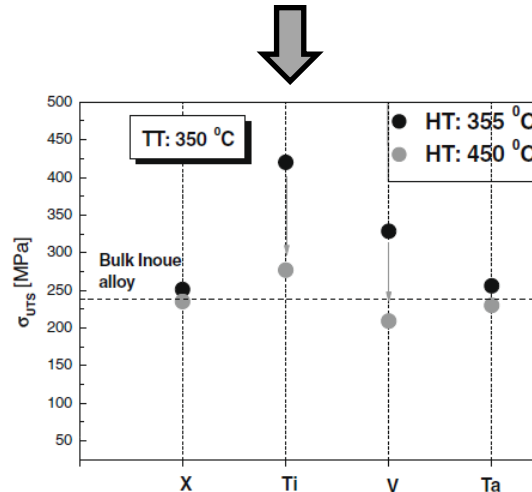

Al-Fe-Cr

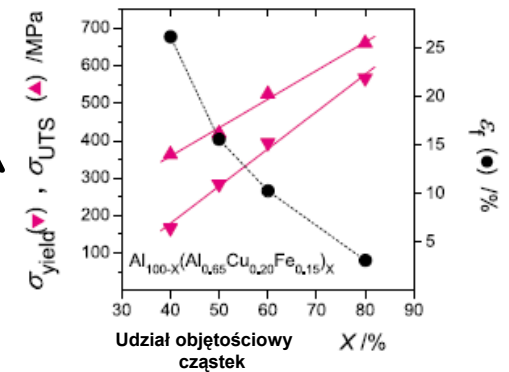
Taśma po odlaniu

Galano et al. *Acta Materialia* 57 (2009)

Wytrzymałość na rozciąganie w podwyższonej temperatury dla stopu Al-Fe-Cr w zależności od użytych dodatków stopowych

F. Schurack; *Philosophical Magazine*, 2003, vol. 83,

Własności stopu w zależności od udział objętościowy cząstek kwazikrystalicznych

Stopy aluminium do pracy w podwyższonej temperaturze - zastosowanie

- Tłok silnika spalinowego, elektrycznego, diesla
- Głowice cylindrów w motocyklach
- Obudowa przekładni
- Części silników motocyklowych
- Inne części strukturalne wystawione na działanie podwyższonej temperatury

Istotne parametry stopów do wymienionych zastosowań:

dobra wytrzymałość, twardość i odporność na ścieranie w podwyższonej temperaturze, niska rozszerzalność cieplna

	Wytrzymałość na rozciąganie [MPa]			
Temperatura [C]	AlSi12CuMgNi	AlSi18CuMgNi	AlSi12Cu4Ni2Mg	Al-Fe-Cr umacniany kwazikryształami
20	200-250	180-230	210-290	500-700
300	80-100	90-130	100-120	250-420 (temp. 350 C)

Stopy aluminium umacniane cząstkami kwazikrystalicznymi

Stopy Al-TM (Al- metal przejściowy)

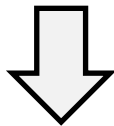
Niska rozpuszczalność metali przejściowych w aluminium

Tworzenie się kruchych faz międzymetalicznych

Trudności w zastosowaniu odlewania konwencjonalnego

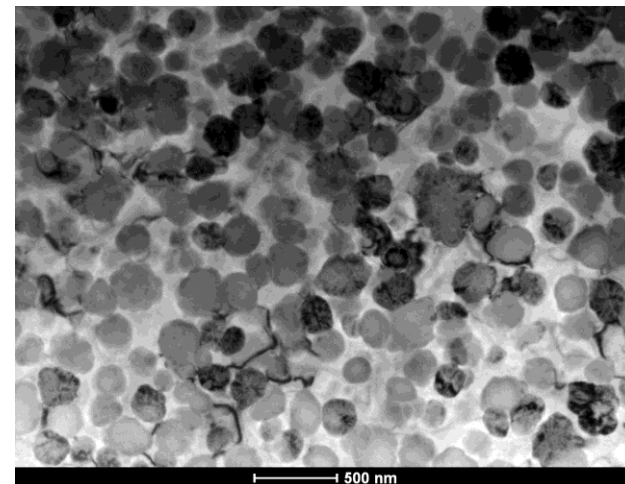
Jednocześnie niska dyfuzyjność pierwiastków w aluminium (stabilność powstałych faz)

Szybkie krzepnięcie – stopy Al-TM

Podwyższona rozpuszczalność dodatków w stopie

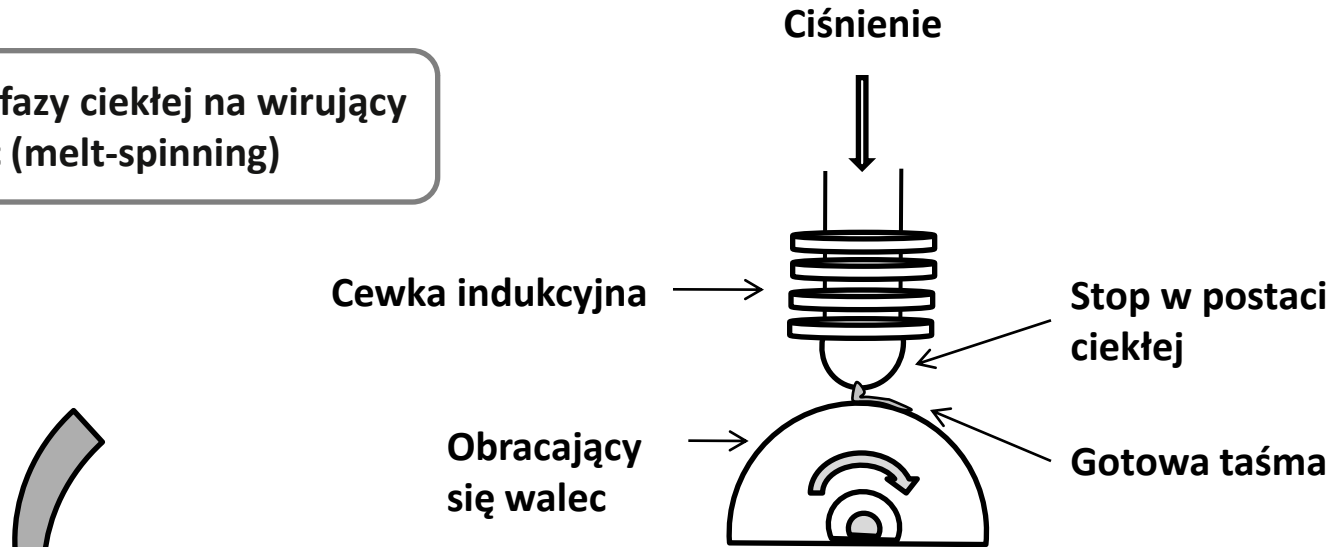
W strukturze stopu tworzą się fazy metastabilne – w tym fazy o budowie kwazikrystalicznej

Badania własne

Metoda otrzymywania

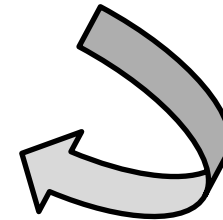
Odlewanie z fazy ciekłej na wirujący walec (melt-spinning)

Duże przechłodzenie osiągnięte podczas procesu skutkuje tworzeniem się metastabilnych faz → kwazikryształy

Skład stopu:

Al $\approx$ 90% + dodatek metali przejściowych

Wybór stopów

hydrogen 1 H 1.0079																		helium 2 He 4.0026					
lithium 3 Li 6.941	beryllium 4 Be 9.0122																	boron 5 B 10.811	carbon 6 C 12.011	nitrogen 7 N 14.007	oxygen 8 O 15.999	fluorine 9 F 18.998	neon 10 Ne 20.180
sodium 11 Na 22.990	magnesium 12 Mg 24.305																	aluminium 13 Al 26.982	silicon 14 Si 28.086	phosphorus 15 P 30.974	sulfur 16 S 32.065	chlorine 17 Cl 35.453	argon 18 Ar 39.948
potassium 19 K 39.098	calcium 20 Ca 40.078	scandium 21 Sc 44.956	titanium 22 Ti 47.867	vanadium 23 V 50.942	chromium 24 Cr 51.996	manganese 25 Mn 54.938	iron 26 Fe 55.845	cobalt 27 Co 58.933	nickel 28 Ni 58.693	copper 29 Cu 63.546	zinc 30 Zn 65.39	gallium 31 Ga 69.723	germanium 32 Ge 72.61	arsenic 33 As 74.922	selenium 34 Se 78.96	bromine 35 Br 79.904	krypton 36 Kr 83.80						
rubidium 37 Rb 85.468	strontium 38 Sr 87.62	yttrium 39 Y 88.906	zirconium 40 Zr 91.224	niobium 41 Nb 92.906	molybdenum 42 Mo 95.94	technetium 43 Tc [98]	ruthenium 44 Ru 101.07	rhodium 45 Rh 102.91	palladium 46 Pd 106.42	silver 47 Ag 107.87	cadmium 48 Cd 112.41	indium 49 In 114.82	tin 50 Sn 118.71	antimony 51 Sb 121.76	tellurium 52 Te 127.60	iodine 53 I 126.90	xenon 54 Xe 131.29						
caesium 55 Cs 132.91	barium 56 Ba 137.33	57-70 *	lutetium 71 Lu 174.97	hafnium 72 Hf 178.49	tantalum 73 Ta 180.95	tungsten 74 W 183.84	rhenium 75 Re 186.21	osmium 76 Os 190.23	iridium 77 Ir 192.22	platinum 78 Pt 195.08	gold 79 Au 196.97	mercury 80 Hg 200.59	thallium 81 Tl 204.38	lead 82 Pb 207.2	bismuth 83 Bi 208.98	polonium 84 Po [209]	astatine 85 At [210]	radon 86 Rn [222]					
francium 87 Fr [223]	radium 88 Ra [226]	89-102 * *	lawrencium 103 Lr [262]	rutherfordium 104 Rf [261]	dubnium 105 Db [262]	seaborgium 106 Sg [266]	bohrium 107 Bh [264]	hassium 108 Hs [269]	meitnerium 109 Mt [268]	ununnium 110 Uun [271]	ununium 111 Uuu [272]	unubium 112 Uub [277]		ununquadium 114 Uuq [289]									

Lantanowce

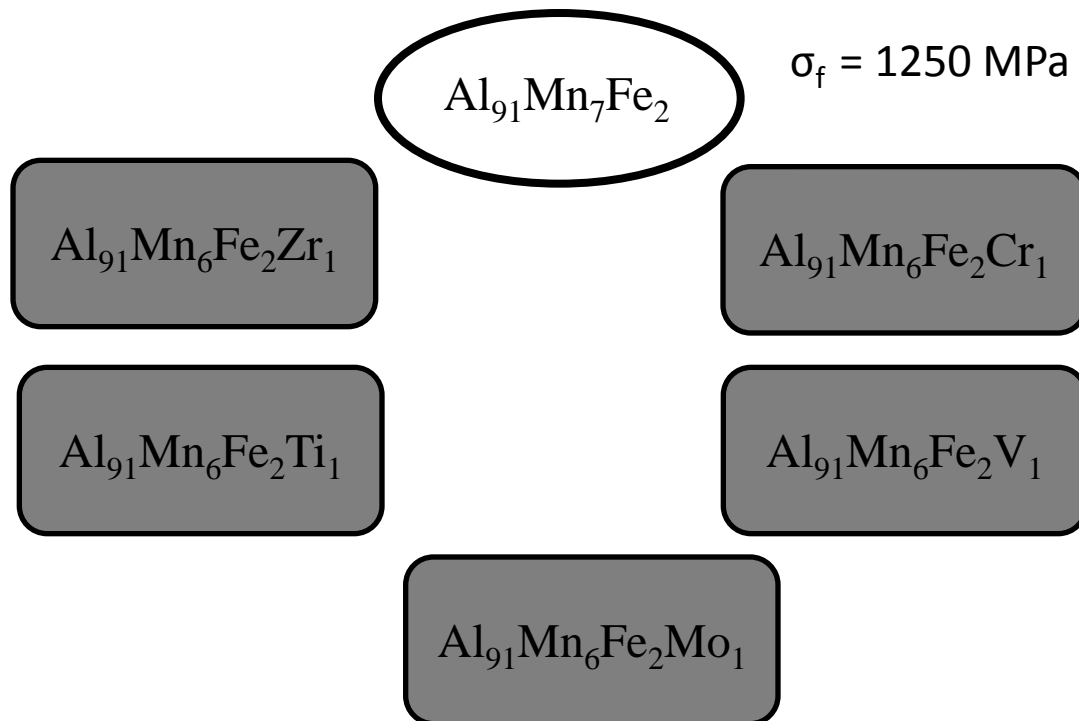
Aktynowce

lanthanum 57 La 138.91	cerium 58 Ce 140.12	praseodymium 59 Pr 140.91	neodymium 60 Nd 144.24	promethium 61 Pm [145]	samarium 62 Sm 150.36	europium 63 Eu 151.96	gadolinium 64 Gd 157.25	terbium 65 Tb 158.93	dysprosium 66 Dy 162.50	holmium 67 Ho 164.93	erbium 68 Er 167.26	thulium 69 Tm 168.93	ytterbium 70 Yb 173.04
actinium 89 Ac [227]	thorium 90 Th 232.04	protactinium 91 Pa 231.04	uranium 92 U 238.03	neptunium 93 Np [237]	plutonium 94 Pu [244]	americium 95 Am [243]	curium 96 Cm [247]	berkelium 97 Bk [247]	californium 98 Cf [251]	einsteinium 99 Es [252]	fermium 100 Fm [257]	mendeleevium 101 Md [258]	nobelium 102 No [259]

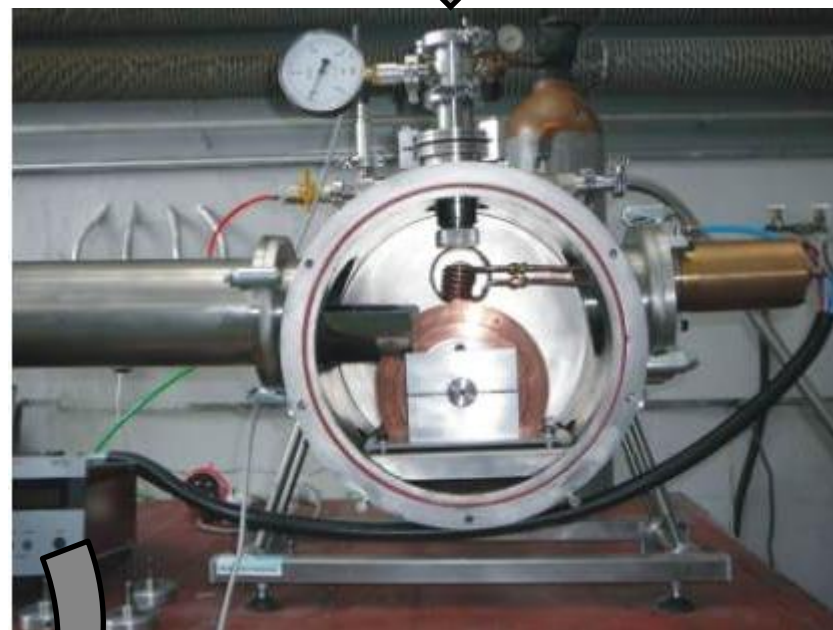
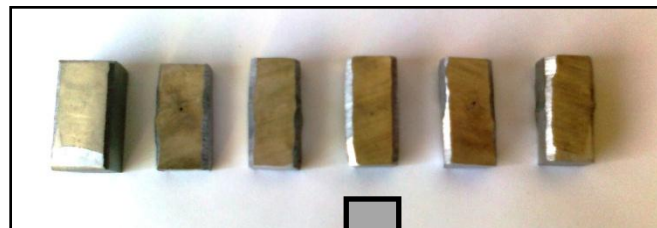
Al-Mn-Fe-X

$$\sigma_f = 1250 \text{ MPa}$$

Przykładowe składy stopów

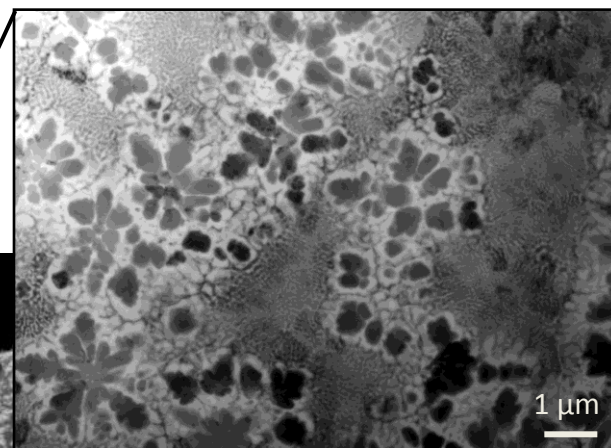
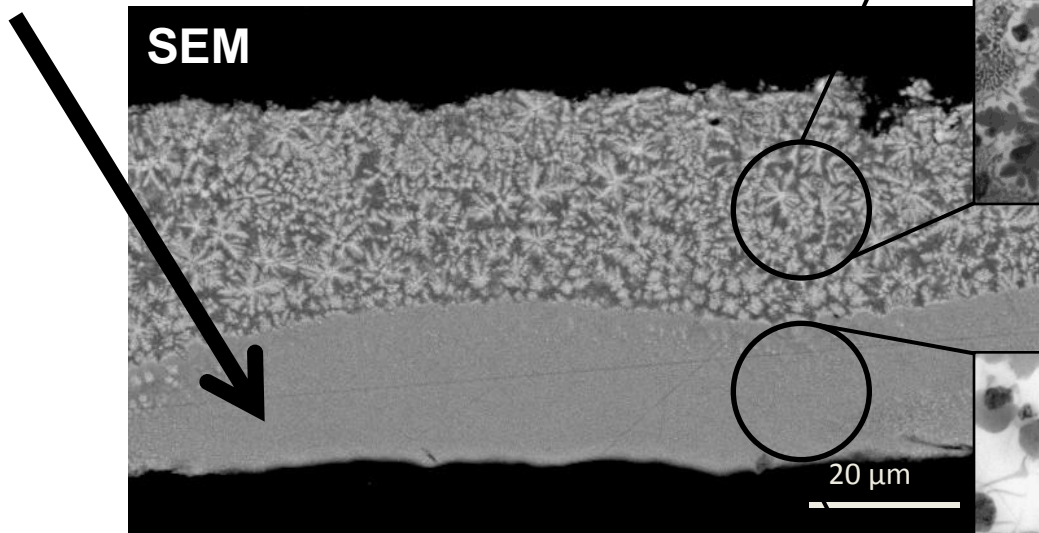

Przygotowanie taśm

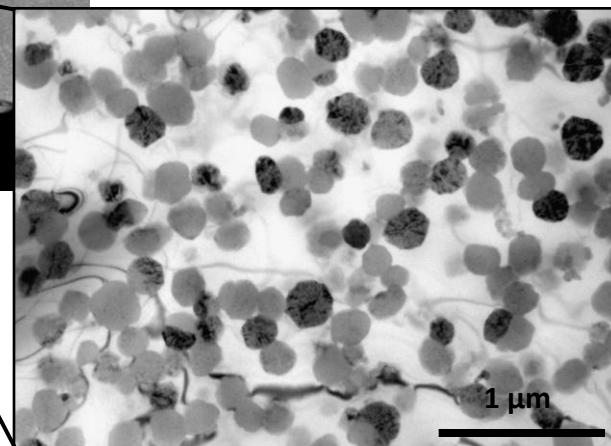

Obserwacje mikrostruktury wytworzonych taśm za pomocą Skaningowej i Transmisyjnej Mikroskopii Elektronowej

Struktura taśmy od strony walca

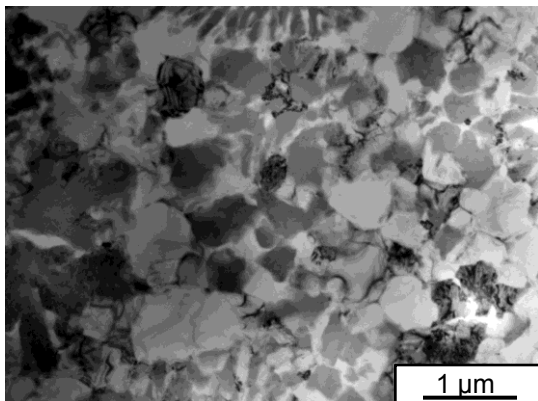
TEM

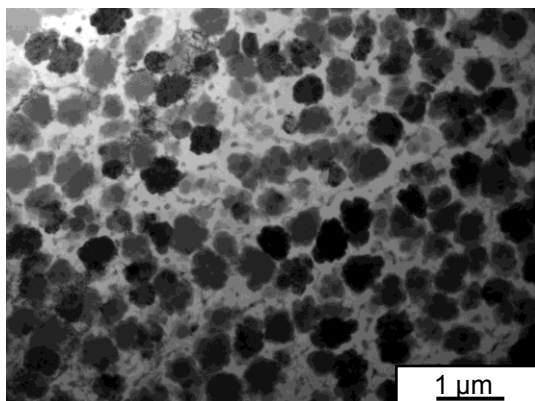
Przekrój poprzeczny wytworzonej taśmy

Obserwacje struktury stopów za pomocą Transmisyjnej Mikroskopii Elektronowej

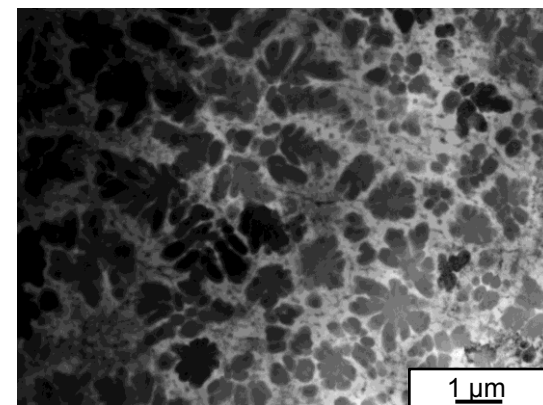
Zr

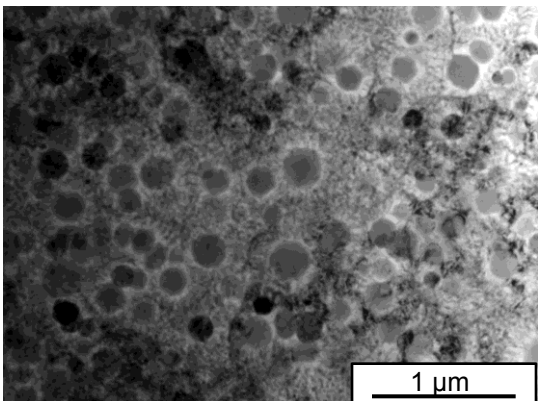
Cr

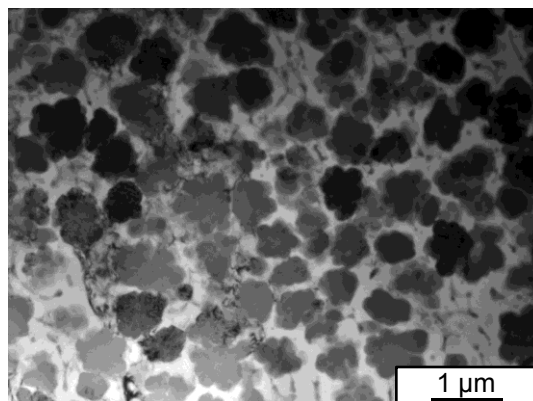
Mo

Ti

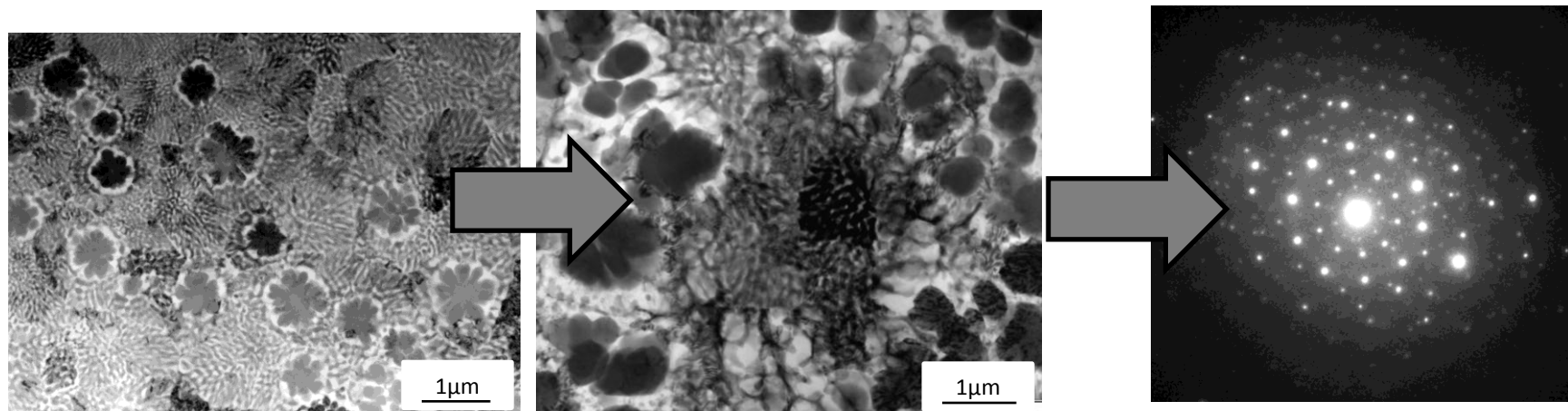
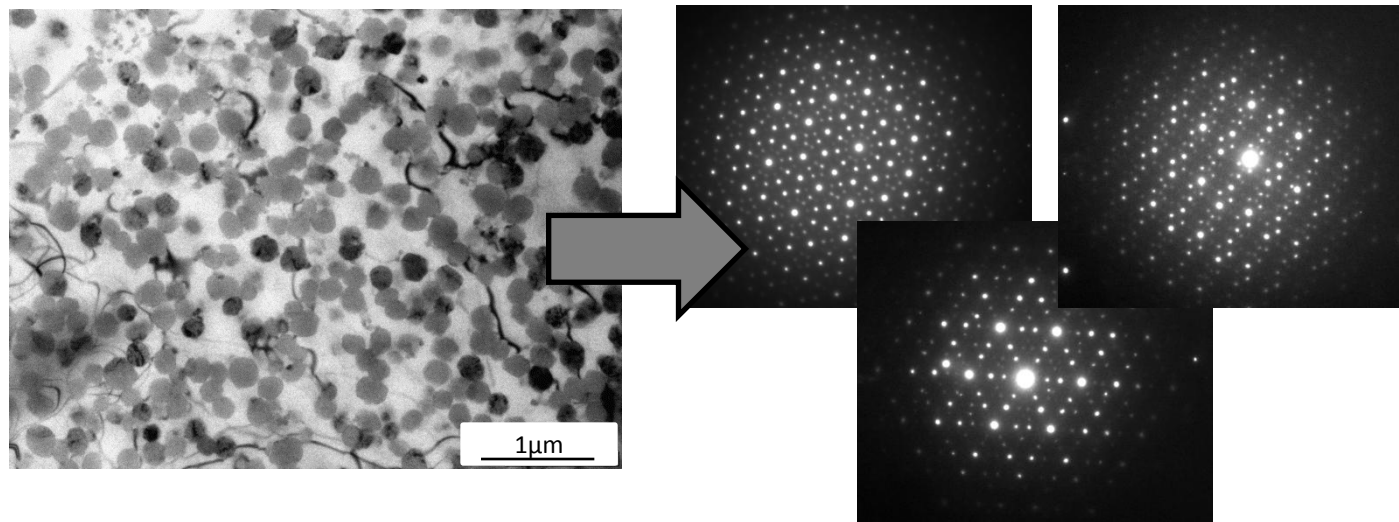

V

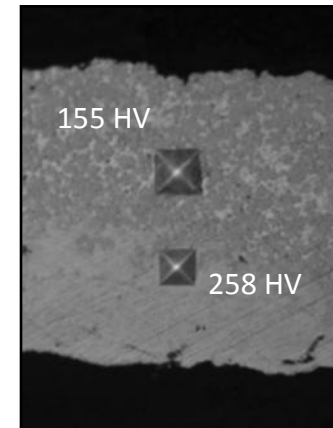
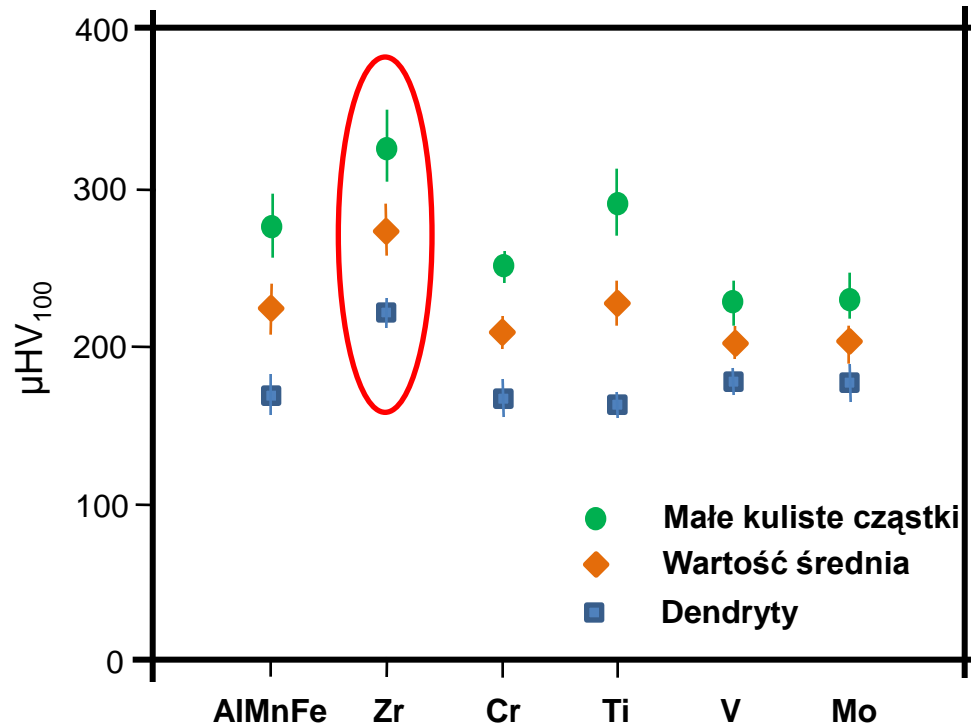

Obserwacje struktury stopów za pomocą Transmisyjnej Mikroskopii Elektronowej – identyfikacja cząstek kwazikrystalicznych

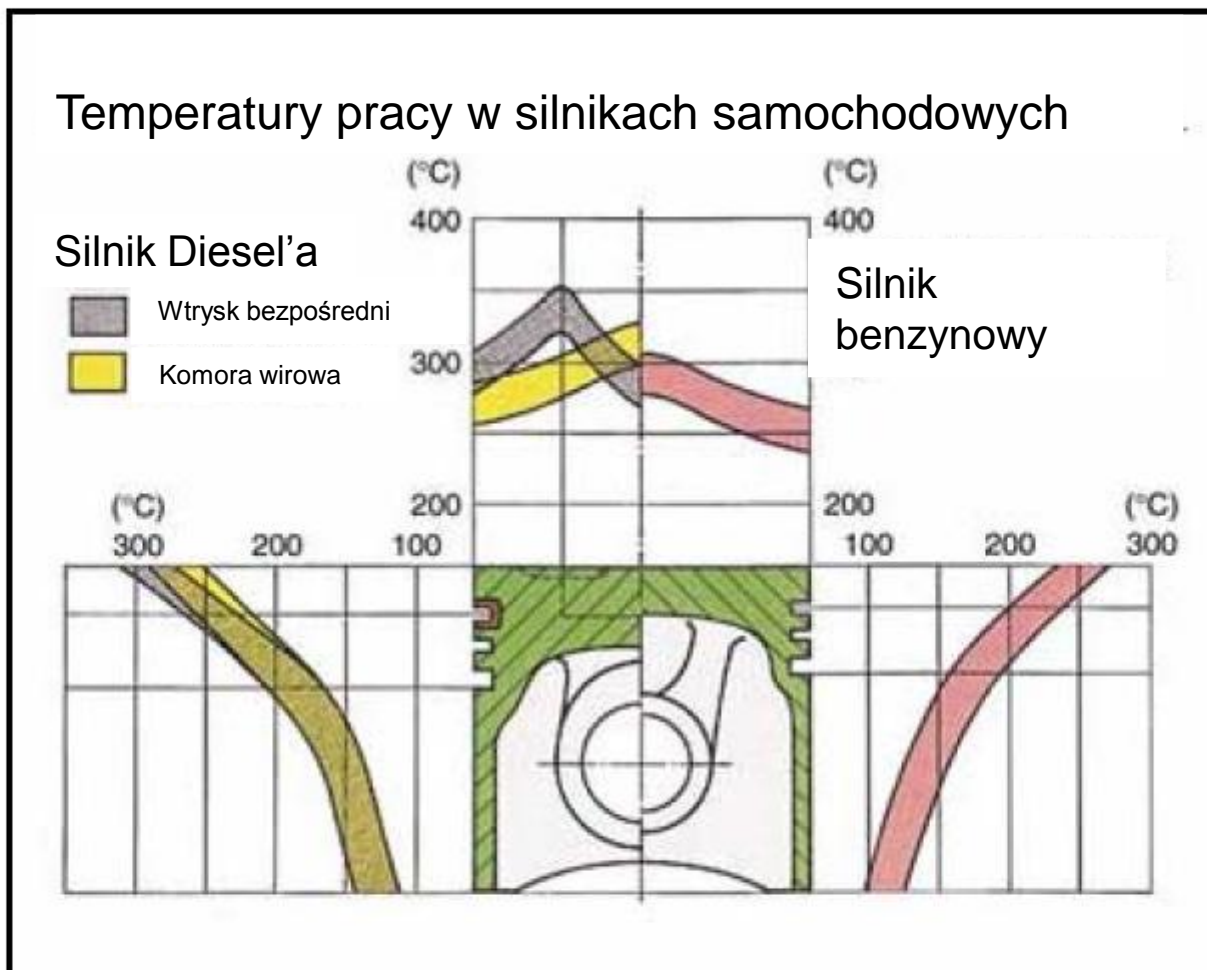

Pomiary mikrotwardości

UTS=3.7 HV

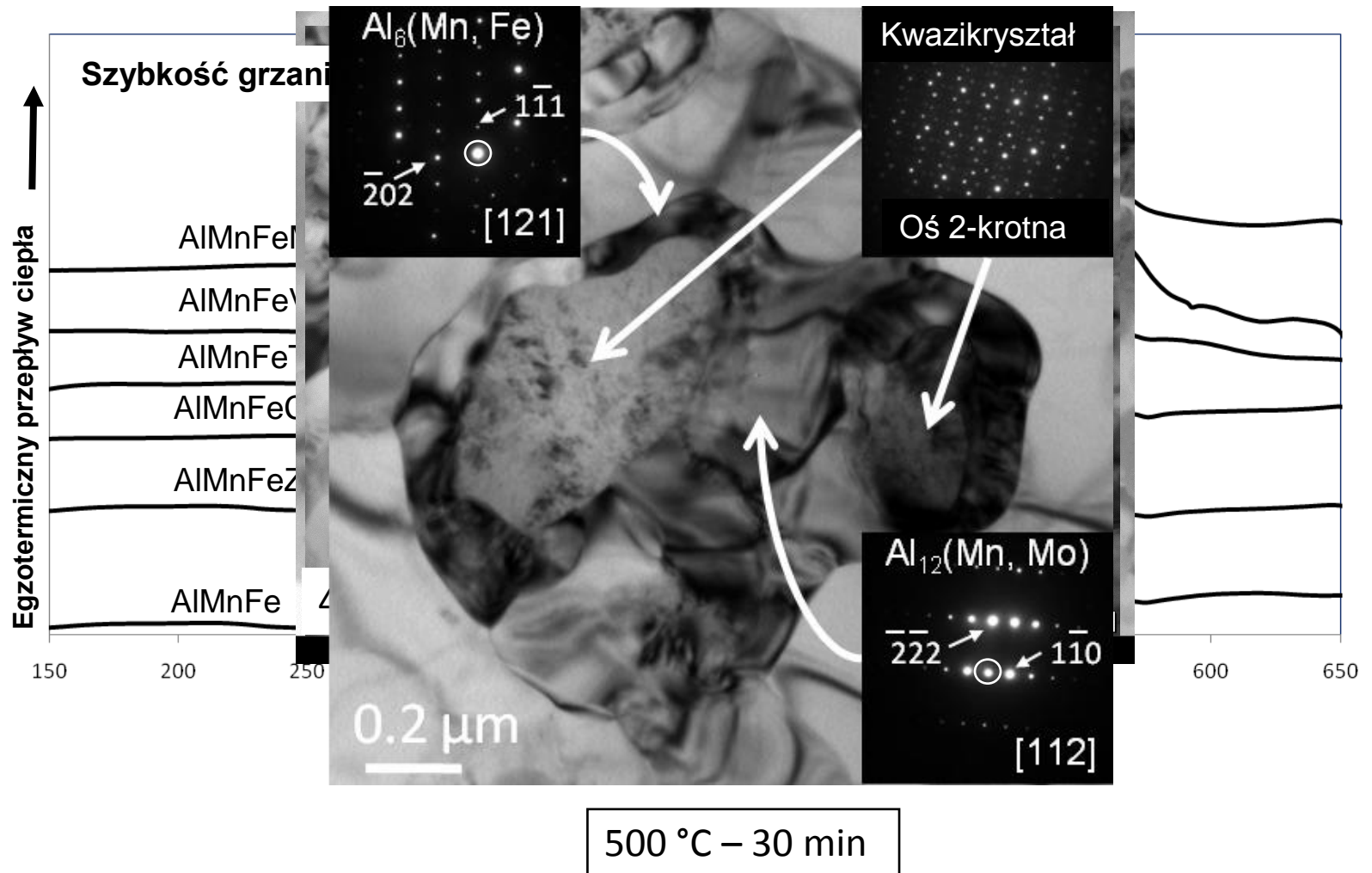
Profil temperatury w tłoku został schematycznie przedstawiony na rysunku poniżej

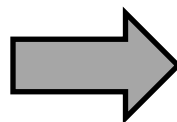
Temperatury pracy w silnikach samochodowych podczas pełnego obciążenia

Źródło: M. Röhrle, Mahle GmbH, 1995

Stabilność termiczna – pomiary DSC

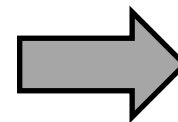
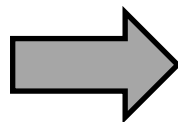
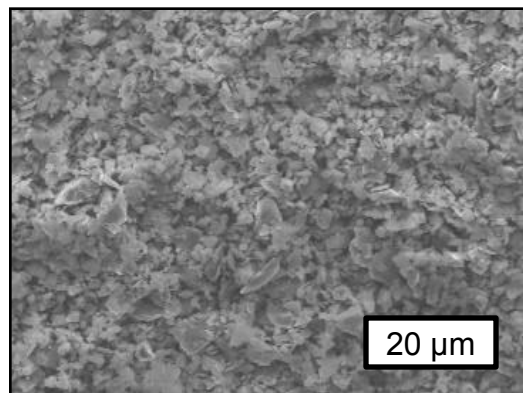

Rozdrabnianie taśm

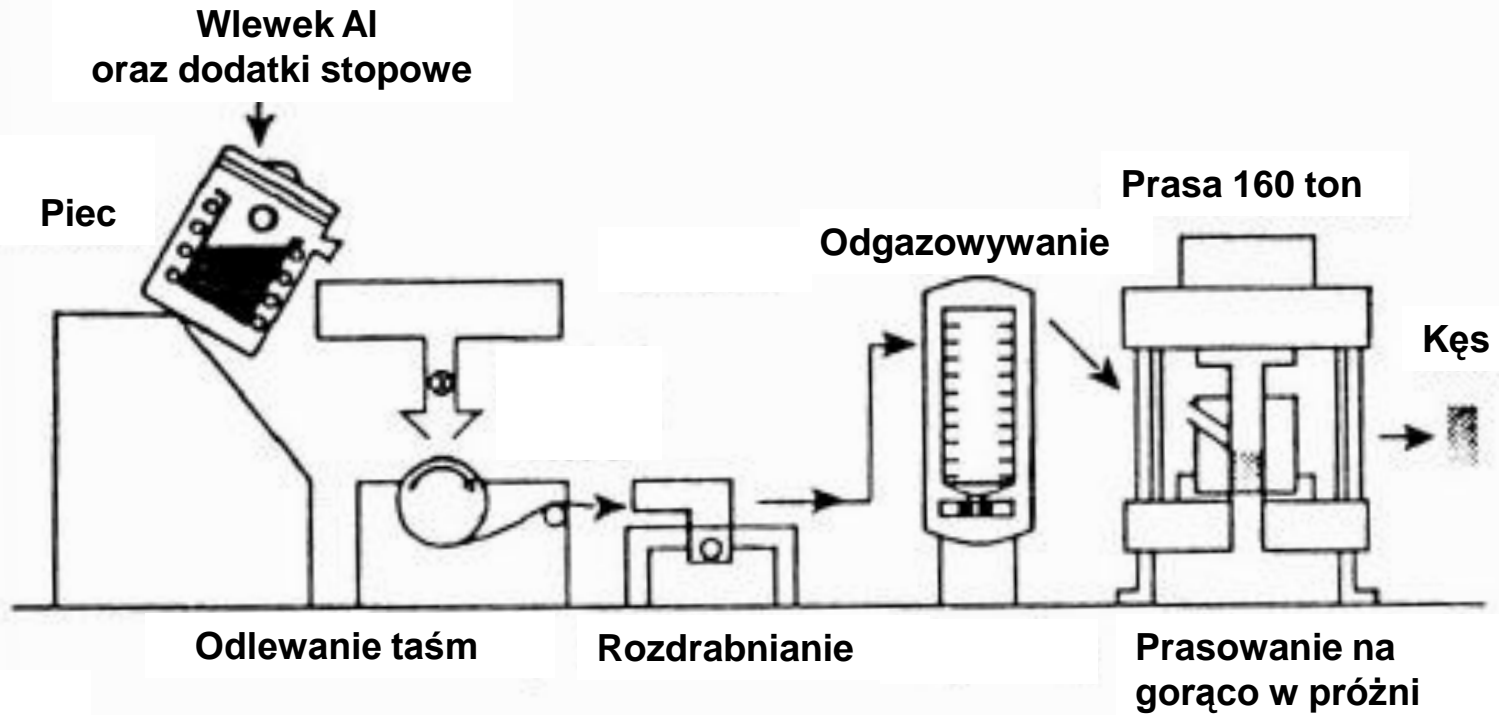

Mikromłynek wibracyjny

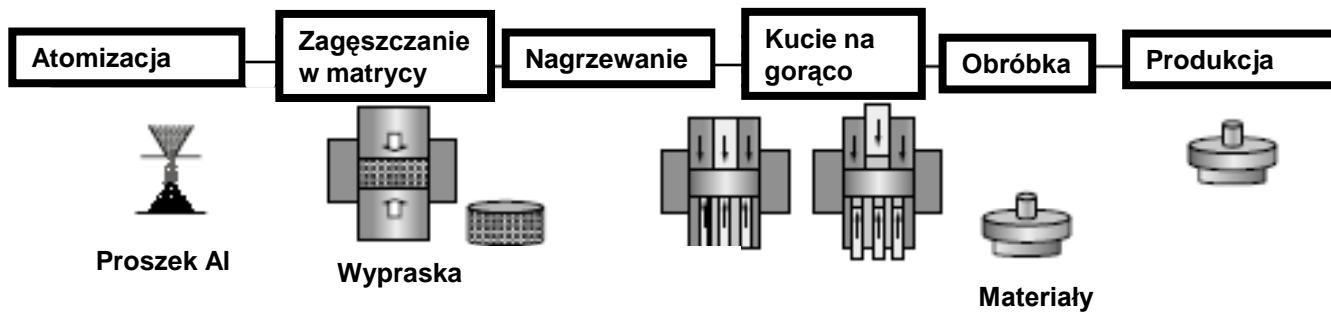
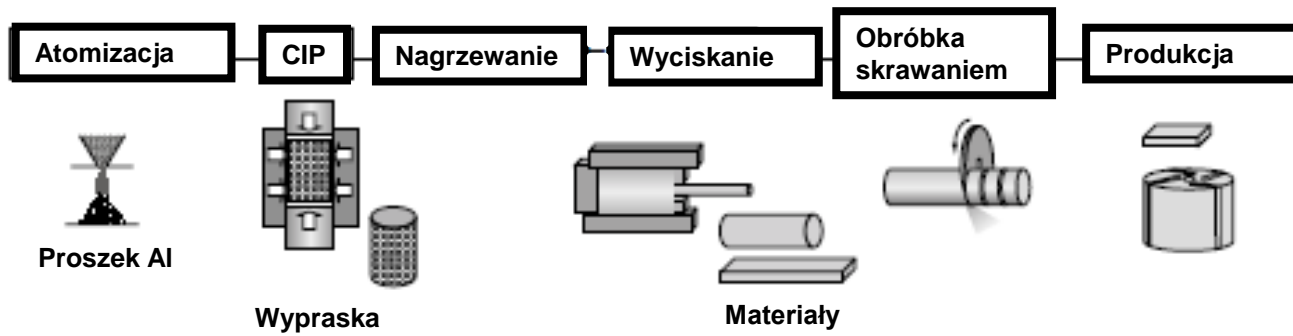
Spiekanie

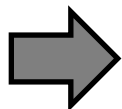
Wytwarzanie próbek masywnych

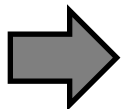
Wytwarzanie próbek masywnych cd.

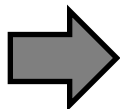
Podsumowanie dotychczasowych wyników

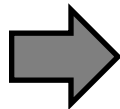
Otrzymane wyniki pokazały, że twardość stopu Al-Mn-Fe otrzymywanego metodą szybkiej krystalizacji może zostać poprawiono przez niewielki dodatek metali przejściowych (o wysokiej temperaturze topnienia i niskim współczynniku dyfuzji w aluminium).

Dodatek pierwiastków stopowych nie wpływa na skład fazowy badanych stopów a jedynie na morfologię i udział objętościowy fazy kwazikrystalicznej, a także jej stabilność termiczną.

Niektóre z prowadzonych dodatków (Zr) powodują rozdrobnienie ziaren osnowy, lub cząstek kwazikrystalicznych (Ti, Cr), inne (Mo, W) wpływają na zachowanie lepszej stabilności termicznej fazy umacniającej. Z tego względu kolejne odlewane stopy będą stopami wieloskładnikowymi łączącymi w sobie pozytywny wpływ różnych dodatków stopowych.

Kolejnym krokiem jest wytworzenie próbek masywnych poprzez spiekanie rozdrobnionych taśm oraz ponowna charakteryzacja otrzymanych materiałów ze szczególnym uwzględnieniem własności stopu w podwyższonej temperaturze.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

INSTYTUT METALURGII
I INŻYNIERII MATERIAŁOWEJ
im. Aleksandra Krupkowskiego
Polskiej Akademii Nauk

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Dziękuję za uwagę !

- Interdyscyplinarne studia doktoranckie z zakresu inżynierii materiałowej z wykładowym językiem angielskim •

Instytut Metalurgii i Inżynierii Materiałowej im. A. Krupkowskiego Polskiej Akademii Nauk

Ul. Reymonta 25, 30-059 Kraków, tel. + 48 (12) 295 28 28, faks. + 48 (12) 295 28 04

<http://www.imim-phd.edu.pl/>

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego